

Posudek vedoucího bakalářské práce:

Tereza Křížková, Ženy v čele domácností na vybraném českém panství v 17.- 18. století, Universita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Praha 2008.

Předložená práce se zabývá problematikou, která je zajímavá nejen z hlediska dějin rodiny, ale rovněž z hlediska genderových studií, právního dějepisectví a především z hlediska dějin mentalit a kulturního klimatu doby. Přesto byla tato tematika v české historiografické literatuře dosud pojednávána jen okrajově a zájem jednotlivých studií byl upřen výhradně na městské prostředí. Hlubší impulsy ke zkoumání domácností v čele se ženou vnesly do českého dějepisectví teprve nedávno prostřednictvím českých překladů svých prací spíše autoři resp. autorky zahraniční: Edith Ennen (monografie *Frauen im Mittelalter*, která vyšla v českém překladu v nakladatelství Argo v roce 2001), Sheilagh Ogilvie (průkopnický článek o raněnovověkých venkovských domácnostech vedených ženou ve sborníku *Historická demografie* z roku 1998; o jeho autorství se dotýká děl s J. Edwardsem) či Antoinete Fauve-Chamoux (článek o postavení vdov v předprůmyslové společnosti v *Historické demografii* z roku 1999).

Tereza Křížková zvolila ke studiu ženských domácností historicko-demografickou optiku a té uzpůsobila i výběr metod a pramenů. Svou práci založila jako srovnávací a opřela se především o editovaný *Soupis* podle víry, což jí umožnilo zaměřit se na otázky věkové a sociální struktury žen, které stály v čele domácností, otázky velikosti a struktury ženských domácností, popř. jejich ekonomického zázemí. Sledovala tyto ukazatele jednak pro skupinu drobnějších panství v Kraji žateckém, reprezentující agrární oblasti s převahou velkých statků, kde živobytí obyvatelstva pocházelo především z činností zemědělských, jednak pro severočeské panství Liberec coby protoindustriální region s malými rozlohami gruntů a důležitou rolí domácího řemesla.

Autorka se pokusila na konkrétním pramenném materiálu prověřit zejména teze výše zmiňovaného článku S. Ogilvie a J. Edwardse: autoři studie konstatují pro české prostředí raného novověku relativně malý výskyt ženských domácností a připisují tuto skutečnost - vedle sousedských a příbuzenských - především vrchnostenským tlakům, které byly myslitelné v podmínkách tzv. druhého nevolnictví. Zahrnutím jak ryze agrárního, tak protoindustriálního regionu do svého výzkumu zamýšlela autorka zohlednit i teorie hospodářsko-sociálního dějepisu, které způsob utváření rodiny (a tedy i pravděpodobnost vzniku domácností v čele se ženou) vztahují k ekonomickým poměrům v té které oblasti.

Představa, že existence domácností vedených ženami by v raném novověku měla být výsledkem vnějších právních a hospodářských tlaků, je samozřejmě krajním zjednodušením celé věci a sama autorka si to uvědomuje, soudě podle toho, že zohledňuje i výdělečné možnosti v daném regionu, které mohly výrazně ovlivnit schopnost ženských domácností přetrvat. Uvědomuje si rovněž, že do hry významně vstupovala konkrétní rodinná konstelace (přítomnost dospělých dětí doma) a proto se zabývá i početností ženských domácností ve vztahu k věku ženy, která stála v jejím čele.

Ale v konkrétních závěrech autorka poměrně často přeceňuje roli potencionálních vrchnostenských tlaků (např. s.8); a především v tomto ohledu nijak zřetelně neodlišuje mezi domácnostmi usedlými a podružskými, když zdůvodňuje jejich početnost stejnými argumenty. Avšak zatímco usedlé domácnosti fakticky existovaly a byly zpravidla vybaveny půdou, podružské domácnosti jsou v tomto případě autorčím konstruktem a ve skutečnosti nevíme, nakolik vdova s dětmi v podruží anebo samotná žena v postavení podruhyň tvořily relativně samostatnou poddomácnost, tj. stravovaly se odděleně od hospodáře. Přinejmenším u mnohých osamělých žen by se o tom dalo s úspěchem pochybovat. Řekněme, že pro účely statistického vyhodnocení pramene, je chápání osob v podruží jako do určité míry

separovaných poddomácností, oprávněné, ale mělo by to být jednak zřetelně zmíněno v metodických předpokladech práce a jednak by se to mělo promítnout do způsobu zacházení s těmito imaginárními jednotkami a do činěných interpretací. V tomto ohledu je práce poněkud povrchní.

Určitá bezradnost se promítá i do formulací, které jsou místy nejasné a nevýstižné. Nejproblematictější je tato vlastnost textu po mém soudu v kapitole, kde se autorka snaží tematizovat základní otázky práce (s.9-10 a s.16), ale velmi neopatrné formulace se porůznu objevují i v dalším textu. Ilustrativně bych poukázala na jedno místo práce: pasáže, kde se autorka snaží vyložit jednotlivé pojmy, s nimiž v textu operuje (s.13), musí v nezasvěceném čtenáři vyvolat zmatek. Autorka klade důraz na přísné odlišení pojmu „rodina“ a „domácnost“, ale právě ve smyslu, jakým oba pojmy charakterizuje, je úplně klidně zaměnit můžeme. Když pak líčí, jak naložila s podruhy, uváděnými v prameni, jednak hovoří o podružských domácnostech jako o pramenné danosti (a tak tomu rozhodně není), jednak konstatuje, že je možné buď tyto podružské poddomácnosti ignorovat anebo je vzít v potaz. Nejde ale přece o to, ignorovat podruhy jako sociální skupinu, ale o to, zda se podruhy rozhodneme chápat jako součást domácnosti hospodáře, u kterého žili, anebo s nimi budeme pracovat s jako relativně samostatnými jednotkami. Autorka jako by zde směřovala svá východiska při interpretaci pramene s okolností, že coby společenská vrstva podruzi nepochybně existovali a že lze speciálně pro ně sledovat různé demografické údaje. V práci se zachází s podružskými poddomácnostmi jako se samostatnými útvary, ale hned o dva odstavce dále (s.14) si autorka protřečí, když píše, že „za členy domácnosti jsou kromě manželského páru počítány i děti, čeled', tovaryši a učni a rovněž i podruzi“.... Čtenář, který problematiku tradiční rodiny nezná, by se tedy oprávněně mohl ptát, jak to tedy je.

Závažnější výtku bych měla ještě k pasážím, kde se autorka věnuje vnitřní kritice použitých částí Soupisu podle víry (s.20-21). Spolehlivost, s jakou je v prameni zachycena dětská složka populace, posuzuje propočítáním podílu dětí v předzповědním věku a konfrontací tohoto údaje se závěry jiných autorů. Pro skupinu panství v Žateckém kraji dospívá k hodnotě, která se v podstatě shoduje s podíly dětí do 12 let na jiných českých panstvích. Ovšem pro liberecké panství zjišťuje, že podíl těchto dětí byl podstatně vyšší (39,4 %). To je samo o sobě jistě zajímavé zjištění, ale závěry, které z něj autorka vyvozuje, jsou podivné: „Předzповědní věk tedy pravděpodobně byl na panství Liberec nižší a počet zaznamenaných dětí v soupisu téměř stoprocentní.“ (s.20) Ale na p.Liberec jde přece o to, že děti předzповědního věku zde zcela nepochybně evidovány byly, jen je otázka, jak spolehlivě. Enormně vysoký podíl dětí ve věku 0-12 let přece nijak neukazuje na nižší zповědní věk, ale spíše může relativizovat spolehlivost, s jakou byla evidována populace starší 12 let. Druhou možnou interpretací je, že téměř 40 % dětí do 12 let svědčí o nebyvale mladé populaci na severu Čech. Ještě podivnější je, že po několika větách autorka popře své původní tvrzení, že na Liberecku byly podle všeho děti zaznamenány „stoprocentně“, a prohlásí, že „na vybraných panstvích žateckého kraje byly děti v soupisu zaznamenávány s větší přesností“ (s.21) Copak si ony „přebytečné“ děti pořizovatelé libereckého soupisu vymysleli? Ve skutečnosti na zjištěných datech stojí za povšimnutí jiná věc, kterou autorka zcela přechází: ve venkovském prostředí Žatecka i Liberecka je podíl dětí ve věku 0-4 nižší než podíl dětí ve věku 5-9 let. Ovšem v progresivní populaci by tomu mělo být naopak. To je jediný moment, který poněkud zpochybňuje, představu, že i nejmenší děti byly evidovány zcela beze zbytku. Bohužel v kritice pramene chybí celkový rozbor věkové a pohlavní struktury, který by ukázal, jak je to s podílem věkové skupiny 5-9 let ve srovnání s kategorií 10-14 let. Tabulka, zachycující věkovou a pohlavní strukturu populace se sice nachází mezi přílohami, ale ke škodě autorky ukazuje další problém: data v této tabulce (příloha č.3) neodpovídají datům, uvedeným v tabulce č.1 (s.21). Podle prvně jmenované tabulky by na venkově libereckého panství mělo být evidováno 656

osob ve věku 0-4 let a 724 osob ve věku 5-9 let. Ale tabulka na straně 21 udává 593 osob ve věku 0-4 let a 676 osob ve věku 5-9 let. Jak je to možné?

Jistě by bylo možné snést další připomínky k jednotlivým formulacím či vývodům, ale povahu mých výtek již dobře vyjadřují předešlé odstavce. Snad jen zmíním, že ani tabulky vždy neodpovídají „štábní kultuře“ (v téže tabulce se některá čísla zaokrouhlují na jedno desetinné místo, některé údaje na celá čísla) a někdy jsou i poněkud matoucí (např. již zmíněná tab.1 na s.21). Nicméně nutno říci, že jsem si počínala spíše jako advocatus diaboli a v posudku jsem položila důraz hlavně na kritiku. Nemělo by však zaniknout, že práce obsahuje řadu zajímavých údajů a postřehů, za nimiž stojí pilná heuristická práce.

S ohledem na řečené doporučuji práci Terezy Křížkové k obhájení a navrhuji hodnotit ji jako velmi dobrou s bodovým hodnocením kolem 30 bodů.

Mgr. Markéta Seligová

V Praze, 8.3.2008